

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94(34)"-0500/-0185":340.13

DOI <https://doi.org/10.12958/3083-7030-2025-1-32-38>**Білик Вікторія Андріївна,**

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії

Волинського національного університету імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна.

Bilyk.Viktoria@vnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1788-6704>**ПРАВОВЕ ОФОРМЛЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ВЛАДИ В ІМПЕРІЇ МАУР'ІВ**

Щоб орієнтуватися й розуміти особливості геополітичного розвитку, усі обставини політичних процесів у Європі і світі, а особливо на Сході, потрібно знати та розуміти специфіку формування й функціонування східних державних утворень. Окрім близькосхідного регіону, сьогодні особливу увагу привертають події, які розгортаються навколо Індії та Пакистану – саме тієї території, де в давнину формувалися перші великі державні утворення. Політична організація стародавніх держав на півострові Індостан і прилеглих територіях вирізнялася певною специфікою, адже важливу роль у цих процесах відігравав релігійний чинник. Саме релігія найбільшою мірою проникала в усі сфери життя, зокрема й політичну, формуючи так специфічну політичну організацію та особливу форму організації і правового оформлення влади.

Історія цих територій завжди була предметом досліджень сходознавців – американських, європейських, радянських. Стосовно сучасної вітчизняної сходознавчої науки зауважимо, що вона лише поступово починає розвиватися, а зважаючи на особливості нашого часу, її поступ, безумовно, уповільнюється. Тому, розглядаючи питання формування законодавчої бази однієї з найбільш централізованих і потужних староіндійських держав – імперії Маур'їв, – ми насамперед послуговувалися збірками староіндійських законів – Артхашастра (Артхашастра, 1959) та Закони Ману (Закони Ману, 2017). Однак щоб скласти повноцінну картину правового оформлення політичної влади в імперії, її законодавчого оформлення, ми використовували досягнення наукових пошуків і досліджень зарубіжних авторів. Зокрема, з'ясовуючи передісторію формування імперії, ми звернулися до результатів дослідження індійських авторів Алекса Шрівастави і Філіпа Калкінса (Srivastava & Calkins, 1995) та американського дослідника Чарльза Спенсера (Spencer, 2012). Окремі питання політичного розвитку староіндійських територій та формування законодавства й політичної влади в імперії Маур'їв частково можна простежити в деяких дослідженнях українських учених. Зокрема, відображення кадрової політики в давньоіндійських пам'ятках розглядає Д. Заяць (Заяць, 2013). Детальний аналіз Законів Ману (Нестуля, 2013) та Артхашастри Каутільї (Нестуля, 2012) щодо відображення в них уявлень про владу та лідерство проводить у своєму дослідженні доктор історичних наук О. Нестуля.

Так, на підставі аналізу збірок староіндійських законів та наукових досліджень у роботі зроблена спроба показати особливості формування й правового оформлення політичної влади в одній з перших найбільших централізованих держав Стародавньої Індії – імперії Маур'їв. Під час підготовки матеріалу застосовували загальнонаукові методи аналізу та критики джерел, а також історичні методи порівняння, зіставлення тощо.

Стародавня Індія, тобто регіон, де в найдавніші часи формувалася державність на півострові Індостан і прилеглих територіях, містила не лише сучасну Індію, а й такі теперішні держави, як Бангладеш та Пакистан (Srivastava & Calkins, 1995). Специфіка цього регіону полягає в тому, що через, насамперед, географічну ізольованість, пов'язану зі специфічними природними умовами, тут державотворчі процеси та формування політичної влади розпочалися значно пізніше порівняно зі стародавнім Єгиптом, Месопотамією чи Східним Середземномор'ям. Тривалий час регіон був політично роздробленим, окрім тих випадків, коли відбувалася централізація в північно-західній частині (Хараппська або Індська цивілізація) (Spencer, 2012) чи значно пізніше в інших регіонах півострова і прилеглих територій, де на нетривалий час утворилася низка невеликих державних утворень (Sharma, 1991, p. 119). Однією з найпотужніших держав цього регіону була імперія Маур'їв, формування і становлення якої відносять до IV ст. до н. е. Законодавство в імперії Маур'їв базувалося на «Артхашастрі» – давньоіндійському трактаті з політичної науки, написаному Каутільєю, та Законах Ману, які встановлювали правила поведінки і структуру влади.

Ключовим моментом управління та правового оформлення повноважень влади в імперії Маур'їв було те, що кожному прошарку населення відводилася певна роль та відповідальність. У цій системі було важливо враховувати як соціальний, так і культурний контексти, щоб гарантувати стабільність у суспільстві.

Релігія значно впливала на всі сфери життя староіндійського суспільства. Влада не стала винятком. Як зазначалося вище, у Стародавній Індії існував варновий поділ суспільства. Відповідно, до панівної верхівки належали брахмани та кшатрії. Правителів обирали з другої за ієрархічною пірамідою варни – кшатрії, сюди відносили воїнів, основним обов'язком яких був захист варн: «Правитель, який, захищаючи свій народ, викликаний (ворогами), будь вони рівні за силою, чи сильніші, чи слабкіші, не повинен уникати бою, пам'ятаючи про обов'язок Кшатріїв» (Артхашастра, 1959, Р. 7 Гл. 87).

Із Законів Ману та Артхашастри ми дізнаємося, що правитель був наділений божественним походженням й увібрав у себе частинки певних божеств, завдяки чому перевершував величністю інших: «Завдяки своїй (надприродній) силі, він Вогонь і Вітер, він Сонце й Місяць, він Володар справедливості (Яма), він Кубера, він Варуна, він великий Індра» (Закони Ману, 2017, Р. 7 §7). День правителя був доволі насичений, тому для зручності поділявся на 8 частин: «...Нехай він ділить трубочками (водяного годинника) день на вісім частин, також і ніч» (Артхашастра, Р. 16 Гл. 19). Із цього випливають обов'язки правителя, які він виконував упродовж доби, а саме: «...у першу частину дня нехай вислуховує (доповіді) про заходи безпеки держави, про доходи та витрати; в другу – нехай розглядає справи городян та селян; у третю нехай займеться купанням і їдою і нехай вивчає веди; у четверту нехай він приймає золото та визначає наглядців; у п'яту нехай радиться із зборами радників за допомогою письмових повідомлень і нехай розглядає таємні повідомлення шпигунів; у шосту нехай займається чим хоче або радиться; у сьому хай робить огляд слонам, коням, колісницям та воїнам; у восьму разом із воєначальником нехай обговорює військові справи. Після закінчення дня нехай займеться вечірніми молитвами» (Артхашастра, 1959, Р. 16 Гл. 19).

Зв'язок влади і релігії проявляється ще в тому, що правитель постійно повинен вшановувати брахманів та, що важливо, виконувати їхні поради: «Нехай король, піднявшись рано вранці, вшановує Брахманів, які добре знають потрібну священну науку і навчені (у політиці), та виконує їхні поради». Він повинен навчатися в них стриманості, постійно навчатися і пізнавати нові знання: «З тих, хто розбирається у трьох Ведах, нехай він пізнає потрібну (священну науку), первісну науку про управління, науку про діалектику та пізнання (верховної) Душі; від людей (теорію) (різних) ремесел і професій» (Закони Ману, 2017, Р. 7 §37–43).

Велика увага приділена моральним якостям та тому, що володар має уникати різноманітних спокус та навчитися підкорювати свої почуття: «День і ніч він повинен наполегливо докласти зусиль, щоб підкорити свої почуття; бо той (лише), хто підкорив власні почуття, може тримати своїх підданих у покорі» (Закони Ману, 2017, Р. 7 §44). Також правитель мав досконало знати закони варн: «Правитель, який знає священний закон, повинен вивчити закони каст (гаті), районів, гільдій та сімей, і таким чином встановити особливий закон кожного» (Закони Ману, 2017, Р. 8 §41).

Ще одним важливим обов'язком правителя був розгляд різноманітних справ своїх підданих у порядку терміновості: «Тож нехай правитель по порядку розглядає справи: божеств, пустельників, еретиків, жерців-брахманів, худоби, священних місць, дітей, старих, хворих, що потрапили у біду, беззахисних та жінок. Або ж нехай розглядає справи в порядку їхньої важливості чи терміновості» (Артхашастра, 1959, Р. 16 Гл. 19). Приблизженими до володаря мають бути особи, які ще були задіяні при його попередниках, адже вони, вважалося, були перевірені часом: «Наблизженими нехай він робить тих, хто ще був у його батька і діда, які мають знатне походження та зв'язки, освічені, віддані та досвідчені у справі» (Артхашастра, 1959, Р. 18 Гл. 2).

Відповідно до законів у правителя було 7 або 8 радників, які були добре обізнані у своїй справі та походили зі знатних родів: «Управління царством виконується з помічниками, одне колесо не крутиться, тому нехай він назначає собі радників і слухає їхні поради» (Артхашастра, 1959, Р. 3 Гл. 7). Вислухавши думки кожного зі своїх радників, правитель ухвалював рішення. Стосовно найважливіших 6 заходів королівської політики, потрібно радитися з ученим Брахманом: «Але з найвидатнішим серед них, вченим Брахманом, нехай король обмірковує найважливіші справи, які стосуються шести заходів королівської політики (союз, війна, похід, очікування, опіка, розділення)» (Закони Ману, 2017, Р. 7 §58).

Також до осіб, що брали участь в управлінні, безпосередньо належали міністри: «Через неодноразовість справ, їх різноманіття і те, що вони відбуваються в різних місцях, правитель повинен, щоб не пропустити місця і часу, доручати виконання таємного міністрам. Це справа міністрів» (Артхашастра, 1959, Р. 6 Гл. 10). Міністри повинні були відзначатися низкою позитивних якостей: «Нехай правитель міністрами призначає людей благородного походження, які володіють розумом, чесністю, мужністю, відданістю, тому що чесноти стоять на першому місці» (Артхашастра, 1959, Р. 4 Гл. 8). Призначених міністрів правитель мав випробувати різноманітними хитрощами. Наприклад, через шпигунів підмовляти міністрів на вбивство правителя: «Воєначальник, (для виду) відставлений за заступництво негідним людям, нехай через шпигунів підмовляє міністрів одного за іншим на вбивство правителя пропозицією підкупу, причому говориться: «Всі на це згодні, а як ти?». Чистий, що відмовився» (Артхашастра, 1959, Р. 6 Гл. 10). Залежно від пройдених таких випробувань і вчинених дій міністрів, їх назначали на певні посади: «З випробуваних таким чином міністрів нехай він чистих по хитрощах закону поставить на справи судові та кримінальні, чистих за хитрощами вигоди нехай ставить на справи збору надходжень, на посади зборів податків та рахункові, чистих за хитрощами кохання нехай ставить на справи з охорони розваг усередині палацу та поза ним; чистих за хитрощами страху нехай ставить на справи у безпосередній близькості правителя. Чистих за всіма хитрощами нехай зробить радниками...» (Артхашастра, 1959, Р. 6 Гл. 10).

Важливу роль в організації управління відведено радам, на яких обговорювали та ухвалювали спільні рішення з поставлених питань. До місця проведення ставилися з відповідальністю: «Місце наради має бути закрите, з якого не впливають розмови, куди не можуть зазирнути птахи... Тому до місця наради нехай ніхто непричетний не підходить. Нехай буде знищений зрадник наради» (Артхашастра, 1959, Р. 11, Гл. 15).

Щодо місцевого управління, справами сільських общин відав головний збирач податків, до його обов'язків входило: «ділити сільську місцевість на 4 розряди і реєструвати всю сукупність селищ, поділяючи такі на першорядні, середні та нижчі розряди, визначаючи (поселення), звільнені від податків, такі, що представляють військову силу, і такі, що платять податки худобою, хлібом, золотом, сировиною та наданням робочої сили...» (Артхашастра, 1959, Р. 54 Гл. 35). Артхашастра також визначала, що справами міських общин керував градоначальник, до обов'язків якого входило постійно дбати про охорону водойм, доріг, площ, прихованих шляхів (що ведуть до міста), укріплених валів та стін (McClish, 2019).

Низка статей Законів Ману визначає умови і правила, яких мав дотримуватися керівник держави з метою її зміцнення та стабільного функціонування: організація війська і розміщення військових загонів в адміністративних центрах (Saad & Wenxiang, 2020); організація місцевої влади (тут добре простежується збереження ролі міської та сільської общинної влади); забезпечення постачання продукції селянами місцевому керівнику тощо. І, що примітно, за представниками місцевої влади встановлювався нагляд радника правителя. До обов'язків такого посадовця входило: «...завжди особисто відвідує, по-черзі, всіх тих (інших посадовців); нехай він належним чином досліджує їх поведінку у своїх районах, через шпигунів (призначених) кожному». Якщо посадовці належно не виконують своїх обов'язків, зловживають своїми повноваженнями вони позбавляються свого майна: «Нехай король відбирає все майно тих (посадовців), які, злісно налаштовані, можуть брати гроші у прохачів, і виганяє їх» (Закони Ману, 2017, Р. 7 §120–124).

Головним джерелом наповнення державної скарбниці були податки, правила збору та розміри яких також чітко визначалися законодавством. Крім того, закони також визначали помірність цих податків: «як п'явка, теля та бджола потроху забирають їжу, так само король повинен брати зі свого царства помірні щорічні податки». Була чітко унормована та прописана кількість податків: «П'ятдесяту частину (приросту) худоби та золота може забрати король, та восьму, шосту або дванадцятку частку посівів» (Закони Ману, 2017, Р. 7 §130). Єдині, з кого не можна було стягувати податок, – шротрія – так називали учнів, які проходили навчання.

Щодо зовнішньої політики, то важливою фігурою тут був посол, який налагоджував відносини з іншими державами. Людина, яка претендувала на цю посаду, мала володіти неабиякими якостями та здібностями. До обов'язків посла належало: «виконання посольства, дотримання укладених договорів, підтримання престижу, набуття друзів, підмова, сварки союзників, таємне перевезення військ, викрадення родичів та коштовностей (ворога), отримання відомостей від шпигунів, хоробрість, розірвання угод, а також застосування таємних методів» (Артхашастра, 1959, Р. 12 Гл. 16).

Так, законодавче та правове оформлення державної влади у Стародавній Індії можливо чітко простежити й проаналізувати вже в значно пізніший період, час, коли відбувалося оформлення староіндійських законів, відомих нам як Закони Ману та Артхашастра. У цих законодавчих збірках, в основі яких лежать релігійні уявлення та переконання місцевого населення, що формувалися тисячоліттями, чітко регламентуються умови та обставини приходу до влади, поведінки правителя; визначається, якими вміннями та здібностями він має бути наділений, як повинен удосконалюватись і навчатись. Чітко простежується залежність і впокореність правителів представникам вищої варни – брахманам. Також на прикладі аналізу конкретних параграфів та статей вдалося показати встановлення в імперії Маур'їв чіткої вертикалі політичної влади, зосередження всіх гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової – у руках правителя.

Обрана тема має перспективу продовження, оскільки в пропонованому дослідженні до розгляду взято кілька аспектів політичної влади в староіндійському суспільстві, кожен з яких може бути проаналізований більш детально.

Список використаної літератури

1. Артхашастра или наука политики / под ред. Кальянов В. И. Москва, 1959. 798 с. URL: https://books.google.com.ua/books?id=SuQHAAwAAQBAJ&pg=PA11&ots=c70B4c_Q9&dq=%20Артхашастра%20&lr&hl=uk&pg=PA11#v=onepage&q=Артхашастра&f=false (дата звернення: 29.03.2025).
2. Закони Ману / перекладач Г. Бюлер. Т. 25: Священні книги Сходу. 2017. 140 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Davnioindiiska_kultura/Zakony_Man.pdf (дата звернення: 01.04.2025).
3. Srivastava A. L., Calkins P. B. History of India. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/place/India/History> (дата звернення: 22.03.2025).
4. Spencer C. S. Fluvial landscapes of the Harappan civilization. *American Museum of Natural History*. New York, 2012. P. 1688–1694. URL: <https://www.pnas.org/doi/epdf/10.1073/pnas.1112743109> (дата звернення: 22.03.2025).
5. Заяць Д. Д. Основи кадрової політики у давньоіндійських пам'ятках з державного управління. *Теорія та практика державного управління*. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. № 2(41). С. 283–293.
6. Нестуля О. О. Лідерство давньоіндійських Законів Ману II ст. до н. е. – II ст. н. е. *Економічний форум*. 2013. № 3. С. 1–6.
7. Нестуля О. О. Лідерство за визначенням «Артхашастри» Каутільї. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2012. Т. 53, № 2. С. 112–119. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream> (дата звернення: 22.03.2025).
8. Sharma R. S. Aspects of political Ideas and Institutions in ancient India. Motilal Banarsidass Publishing House, 1991. 454 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=9_E3K8fQoDgC&pg=PR7&ots=CDNmV50Npi&lr&hl=uk&pg=PR7#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 22.03.2025).
9. McClish M. The history of the Arthashastra: sovereignty and sacred law in ancient India. Cambridge University Press, 2019. 274 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=HSmbDwAAQBAJ&pg=PR11&ots=ICsVs2OVW9&dq=Power%20and%20law%20in%20ancient%20India%20according%20to%20Arthashastra&lr&hl=uk&pg=PP1#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 22.03.2025).
10. Saad M., Wenxiang L. National Security in Kautilya's Arthashastra: A Content Analysis. *Journal of Humanities and Education Development (JHED)*. 2020. Vol. 2, № 2. P. 129–140. DOI: <https://doi.org/10.22161/jhed.2.2.8>

References

1. Arthashastra ili nauka politiki [Arthashastra or the science of politics]. (1959). Ed. Kalyanov V. I. Moscow. Retrieved from https://books.google.com.ua/books?id=SuQHAAwAAQBAJ&pg=PA11&ots=c70B4c_Q9&dq=%20Arthashastra%20&lr&hl=uk&pg=PA11#v=onepage&q=Arthashastra&f=false [in Russian].
2. Zakony Manu [The Laws of Manu]. (2017). Translated by G. Bühler. Vol. 25: Sviashchenni knyhy Skhodu – Sacred Books of the East]. Retrieved from https://chtyvo.org.ua/authors/Davnioindiiska_kultura/Zakony_Man.pdf [in Ukrainian].
3. Srivastava, A. L., & Calkins, P. B. (1995). History of India. *Encyclopaedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/India/History> [in English].
4. Spencer, C. S. (2012). Fluvial landscapes of the Harappan civilization. *American Museum of Natural History*. (pp. 1688–1694). New York. Retrieved from <https://www.pnas.org/doi/epdf/10.1073/pnas.1112743109> [in English].
5. Zaiats, D. D. (2013). Osnovy kadrovoi polityky u davnoindiiskykh pamiatkakh z derzhavnoho upravlinnia [Fundamentals of personnel policy in ancient Indian monuments on public administration].

Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and practice of public administration. (No. 2(41), pp. 283–293). Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr» [in Ukrainian].

6. Nestulia, O. O. (2013). Liderstvo davnoindiiskykh Zakoniv Manu II st. do n. e. II st. n.e. [Leadership of the ancient Indian Laws of Manu 2nd century BC 2nd century AD]. *Ekonomichnyi forum – Economic Forum*, 3, 1–6.

7. Nestulia, O. O. (2012). Liderstvo za vyznachenniam «Arthashastry» Kautili [Leadership as defined by Kautilya's «Arthashastra»]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade*, 53(2), 112–119. Retrieved from <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream> [in Ukrainian].

8. Sharma, R. S. (1991). Aspects of political Ideas and Institutions in ancient India. Motilal Banarsidass Publishing House. Retrieved from https://books.google.com.ua/books?id=9_E3K8fQoDgC&pg=PR7&ots=CDNmV50Npi&lr&hl=uk&pg=PR7#v=onepage&q&f=false [in English].

9. McClish, M. (2019). The history of the Arthashastra: sovereignty and sacred law in ancient India. Cambridge University Press. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?id=HSmbDwAAQBAJ&pg=PR11&ots=ICsVs2OVW9&dq=Power%20and%20law%20in%20ancient%20India%20according%20to%20Arthashastra&lr&hl=uk&pg=PP1#v=onepage&q&ffalse> [in English].

10. Saad, M., & Wenxiang, L. (2020). National Security in Kautilya's Arthashastra: A Content Analysis. *Journal of Humanities and Education Development (JHED)*, 2(2), 129–140. DOI: <https://doi.org/10.22161/jhed.2.2.8>

Білик В. А. Правове оформлення повноважень влади в імперії Маур'їв

Наявні в сучасному геополітичному світі виклики, імовірність руйнування усталених упродовж десятиріч політичних стандартів, союзів, перерозподілу сфер політичного впливу і, як перспектива, формування нової системи політичних блоків, спонукають укотре звертатися до витоків формування державності, політичної влади, вироблення правил міждержавних відносин. Процес розкладу потестарної організації та формування політичної влади розпочався на Сході, саме там найраніше сформувалися держави, характерною і відмінною рисою яких стали ознаки, що окреслюються поняттям «східна деспотія», яке містить такі характеристики, як абсолютна влада правителя, сакралізація влади правителя, розгалужений чиновницький апарат, який забезпечував тотальний контроль над усім населенням тієї чи іншої держави.

Значно пізніше і в абсолютно інших обставинах, не просто відмінних, але протилежних східним, відбувалося становлення політичної влади та формування держав на Заході. Так, формування сучасної світової політичної організації відбувалося впродовж тисячоліть через взаємодію цих двох специфічних політичних систем. Політичні процеси сьогодення зазнають дедалі більшого впливу східного світу. Як бачимо, демократичні цінності зазнають кризи, натомість режими, засновані на тоталітарних та деспотичних засадах, стають домінуючими.

Вищевикладене спонукає заглибитися в минуле, щоб з'ясувати обставини формування політичних систем Сходу, визначити їхні особливості та характерні риси. Стародавня Індія була місцем, де свого часу сформувалася специфічна політична організація, яка відрізнялася від політичних систем інших східних регіонів. Тривалий час регіон залишався політично роздробленим, і лише в останні століття I тис. до н. е. тут сформувалася держава Маур'їв, правителям якої вдалося об'єднати більшість невеликих політичних утворень. У статті на основі джерел зроблена спроба показати формування законодавчої бази та розкрити особливості правового регулювання політичної влади в імперії.

Ключові слова: Стародавня Індія, імперія Маур'їв, Закони Ману, Артхашастра, політична система.

Bilyk V. A. Legal registration of the powers of government in the Mauryan Empire

The challenges existing in the modern geopolitical world, the probability of the destruction of political standards, alliances, redistribution of spheres of political influence established over decades and, as a prospect, the formation of a new system of political blocs, encourage us to once again turn to the origins of the formation of statehood, political power, and the development of rules for interstate relations. The process of the decomposition of the potestas organization and the formation of political power began in the East, it was there that states were formed the earliest, the characteristic and distinctive features of which were the signs outlined by the concept of “Eastern despotism”, which includes such characteristics as the absolute power of the ruler; the sacralization of the ruler’s power; an extensive bureaucratic apparatus that ensured total control over the entire population of a particular state.

Much later and in completely different circumstances, the formation of political power and the formation of states took place in the West. The ancient Western political systems included, among other things, such concepts as citizenship, citizens’ rights, and finally, in Ancient Greece, the phenomenon of anthropocentrism, etc., which were not only unknown in the East, but were also directly opposite to the political foundations of Eastern despotisms. Thus, the formation of the modern world political organization took place over millennia through the interaction of these two specific political systems. Today’s political processes are increasingly influenced by the Eastern world. As we can see, democratic values are experiencing a crisis, while regimes based on totalitarian and despotic principles are becoming dominant.

The above encourages us to delve into the past in order to find out the circumstances of the formation of political systems of the East, to determine their features and characteristic features. Ancient India was a place where a specific political organization was formed at one time, which differed from the political systems of other Eastern regions. For a long time, the region remained politically fragmented, and only in the last centuries of the 1st millennium BC did the Mauryan state form here, whose rulers managed to unite most of the small political entities. The article, based on sources, attempts to show the formation of the legislative framework and reveal the features of the legal regulation of political power in the empire.

Key words: Ancient India, Mauryan Empire, Laws of Manu, Arthashastra, political system.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 24.06.2025 р.

Прийнято до друку 29.08.2025 р.

Опубліковано: 06.10.2025 р.